

Symbolika pražských přísežných mlynářů (cechovní pečeť a cejchy)

MARTINA MAŘIKOVÁ

ABSTRACT: The symbolism of Prague's sworn millers (guild seals and guild signs)

Besides demonstrating the gradual evolution of their competencies, written material produced through the activities of Prague's sworn millers also show the method this unofficial 'millers' court' presented itself to members of the local guild, and also to others. In a society in which a knowledge of reading and writing was not commonplace, this mainly involved the use of guild seals, fulfilling the role of a means of authentication. The seals (pendent or applied) were used on a wide spectrum of written materials issued by the millers' guild. In its most representative form, they were used on guild articles granted by various miller guilds in the Kingdom of Bohemia. There were used in a more basic form on completion documents for apprentices and so-called relations which sworn millers used to announce their findings in disputes relating to mills and the use of water power. So-called cejchy were signs which were placed near weirs, and they fulfilled a similar role to the seals on guild documents. Not only did they state the water level permitted, but also symbolised the authority of the sworn millers who oversaw the observance of the determined water level.

KEY WORDS: Prague – 1340–1859 – Miller – Seal – Guild Sign – Guild Symbols

CONTACTS: PhDr. Martina Maříková, Archiv hlavního města Prahy, Archivní 6, 147 00 – Praha 4; e-mail: martina.marikova@praha.eu

Cechy jako profesní korporace sdružující řemeslníky určitého řemesla vznikly v českých městech na přelomu 13. a 14. století.¹ Jejich primární funkcí byla ochrana členů před konkurencí, dohled na kvalitu a cenu zboží a jeho odbyt. Kromě toho však cechovní organizace hrály důležitou roli také ve společenském a kulturním životě obcí. Jednalo se zejména o okázalé veřejné akce náboženského charakteru, jako byla procesí, poutě, různé slavnosti a pohřby, jejichž slavnostní charakter pravidelně dotvářely průvody řemeslníků nesoucí korouhve a další předměty zdobené cechovními symboly.² Ty sloužily jednak k reprezentaci cechu na veřejnosti, jednak k jeho odlišení od ostatních profesních sdružení v obci. Proto byly tyto předměty opatřovány symboly, které jednoznačně odkazovaly na konkrétní řemeslo. Nejčastěji se jednalo o pracovní nástroje a výrobky, které charakterizovaly danou profesi a jež zpravidla také tvořily cechovní znak. Především na korouhvích se ovšem

1 Srov. Bedřich MENDEL, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický 33, 1927, s. 1–13; Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963, s. 98–108; nejnověji Jiří SMRŽ, *Řemeslnická a živnostenská bratrstva a cechy v pražských městech od pozdního středověku do konce cechovního zřízení*, Diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2016, s. 38–40.

2 K cechovním předmětům obecně srov. katalog k expozici Muzea hlavního města Prahy na zámku Ctěnice Martina LEHMANNOVÁ, *Řemesla v pořádku. Historie profesního sdružování pražských řemeslníků od středověku po současnost*, Praha 2014.

Obrázek 1 – Pečeť přísežných zemských mlynářů přivěšená k artikulím nymburského cechu mlynářů, 1660 (SOKA Nymburk, Cech mlynářů a krupařů Nymburk, inv. č. 1).

Ize setkat také se scénami ze života patronů řemesla, žánrovými pohledy do dílny a často také se jménem či iniciálami panovníka, který cechu udělil či polepšil znak.³

Kromě korouhví⁴ cechy při svých zasedáních v cechovním domě a při účasti na různých veřejných průvodech používaly celou řadu dalších předmětů, které těmto událostem propůjčovaly náležitý slavnostní charakter. Obecně se jednalo o cechovní pokladny (tzv. matky), sloužící pro ukládání důležitých písemností a hotovosti,⁵ výběrčí pokladničky na pokuty od těch, kteří se provinili proti cechovním pravi-

3 K symbolice pražských cechů srov. Jan DVIŠ, *Pražské cechy*, Praha 1992 (= Acta Musei Pragensis 91–92); Jakub HRDLIČKA, *Pražská heraldika. Znaky pražských měst, cechů a měšťanů*, Praha 1993; Jakub HRDLIČKA – Jaroslav JÁSEK – Vladimír HRUBÝ, *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy*, Praha 1999 (= Documenta Pragensia Monographia 10).

4 Antonín NOVOTNÝ, *Pražské cechovní truhlice a korouhve*, Praha 1948.

5 Jan DVIŠ, *Pokladny pražských cechů*, Praha 1984 (= Acta musei Pragensis 1984). Z pravidelných příspěvků příslušníků cechu byla kromě nákupu voskových svíci využívaných při bohoslužbách vyplácena podpora zchudlým členům, vdovám a vandrujícím tovaryšům a zajišťovány pohřby zemřelých spolucechovníků.

dlům, a almužny pro chudé, různé slavnostní nádobí (jako cechovní poháry zvané vilkumy, konvice, holby, džbány, lahve, talíře), pohřební štíty, zavěšované na rakev při pohřbech zemřelých členů cechu,⁶ vývěsní štíty, označující cechovní dům nebo místnost v hospodě či stůl, u nějž cech zasedal, a ferule, symbolizující úřední moc prvního cechmistra.⁷

V případech mlynářů nesly předměty sloužící k reprezentaci cechu nejčastěji vyobrazení vodního či palečnického kola, kružítka a úhelnice, dvojice tesařských seker, případně mlecího kamene nebo kypřice⁸. Na korouhvičkách pak bývají vyobrazení patroni mlynářů sv. Jan Nepomucký, Senanus, Václav a Vinok.⁹ Tyto symboly se přirozeně uplatnily také na předmětech pražského mlynářského cechu, které byly podobné jako u mnoha dalších řemesel zpravidla zdobené cechovním znakem, případně jeho částmi. Platí to nejen pro cechovní korouhev, pokladnu, vývěsní štít a slavnostní nádobí,¹⁰ ale především pro cechovní pečtidla.¹¹

Pečeť plnila funkci ověřovacího prostředku. Přitištěná či přivěšená k cechovním písemnostem dosvědčovala vůli cechovních představených a reprezentovala cech coby plnohodnotnou právní osobu v úřední komunikaci s různými institucemi i jednotlivci.¹²

Cechovní pečeť

Samotný typář používaný cechem pražských mlynářů se bohužel nedochoval. Nejstarší známý doklad o jeho existenci nicméně pochází již z roku 1499, kdy je mlynářská pečeť zmiňována v relaci o výchozu na kolínském mlýně.¹³ Nejpozději koncem 15. století tedy představitelé cechu nepochybně disponovali pečtidlem, jímž ověřovali cechovní písemnosti. O jeho konkrétní podobě však bohužel nic určitějšího nevíme. Nejstarší dochované exempláře pečeti pražských mlynářů pocházejí teprve z konce 16. století. Její tvar a podoba pečetního obrazu plně korespondují se

6 Karel KOUCKÝ – Martin DVOŘÁK, *Cechovní pohřební štíty ze Sedlčan*, Podbrdsko: Sborník Státního okresního archivu v Plzni 9, 2002, s. 54–83.

7 Příklady z prostředí pražských měst včetně obrazové dokumentace viz M. LEHMANNOVÁ, *Řemesla*.

8 K motivu kypřice na sfragistickém materiálu srov. Jaroslav JÁSEK, *Oškrt versus kypřice – snad už naposledy*, Heraldická ročenka 1983, s. 88–105.

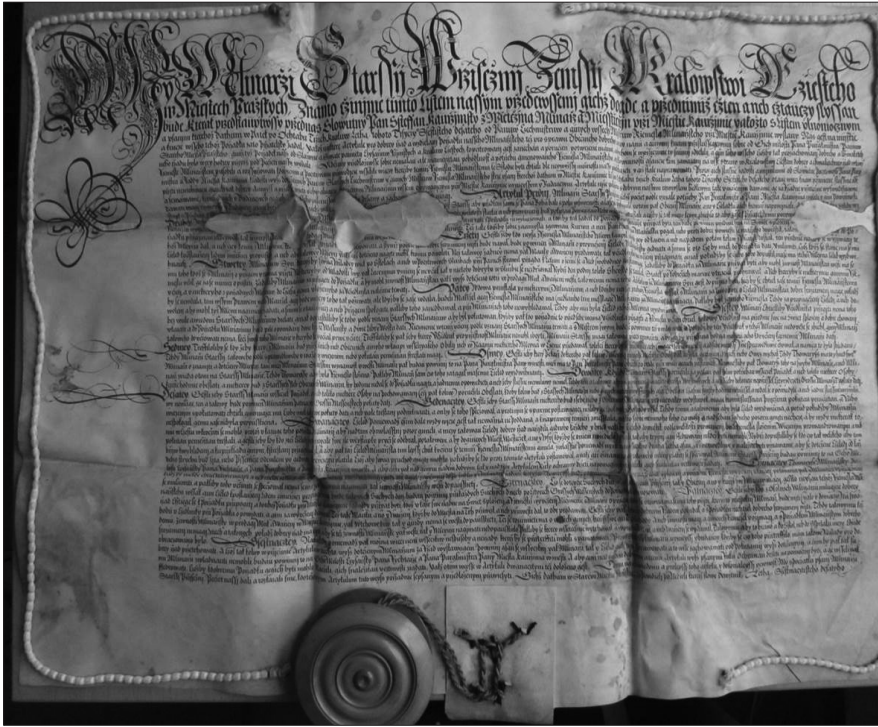
9 Isidor VONDROUŠKA, *Životopisy svatých v pořadí dějin církevních, II*, Praha 1931, s. 136, Roman JURIGA, *Svatý Vinok – patron mlynářů*, in: Povětrník [online], <http://povetrik-cz.svethostingu-tmp.cz/ts/view.php?cisloclanku=2009030901> (accessed 2016-08-17).

10 Soubor předmětů užívaných cechem pražských mlynářů se nachází ve sbírkách Muzea hl. m. Prahy. Jejich popis a vyobrazení viz J. DIVIŠ, *Pražské cechy*, s. 58–61; M. LEHMANNOVÁ, *Řemesla v pořádku*, s. 66–69 a 198–199.

11 K symbolům užívaným na pečetidlech mlynářských cechů viz Miroslav MILEC, *Cechovní pečeti, I*, České Budějovice 2011, Tab. 386–390 B; Týž, *Cechovní pečeti, II*, Brno 2013, Tab. 480 A–483. Osobní pečeti užívané mlynáři viz Týž, *Měšťanské, úřednické a řemeslnické pečeti a merky*, Brno 2013, Tab. 254, 255, 265, 271, 282, 294, 297, 301, 306, 318, 325, 335.

12 K funkcím pečeti srov. Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 1994², s. 267, 271–274.

13 Edice relace o výchozu přísežných mlynářů do Kolína viz Gustav SVOBODA, *Cejchování mlýnů v Kolíně I. P. 1499, 1525 a 1551*, Památky archaeologické a místopisné 22, 1906–1908, s. 205–206.

Obrázek 2 – Přísežní zemští mlynáři udeľují svá statuta mlynářům města Kourimi, 8. 2. 1610 (AMP, Sbirka pergamenových listin, sign. II-102).

Obrázek 3 – Fedrovní list Mikuláše Hanzlíka z Prahy, 12. 9. 1777 (AMP, Cech mlynářů Praha, sign. H II 14).

zvyklostmi užívanými v této době dalšími pražskými cechy.¹⁴ Jedná se o kulatou jednostrannou znakovou pečeť. Obraz tvoří znak Starého Města pražského doplněný palečným kolem, který je nesen dvěma gryfy a andělem, pod jehož křídly sedí Adam a Eva. V opisu se nachází text „P[ečeť] MLINAR[ů] PRZISEZ[ných] W KR/ALO[vství] CESKE[m] W PRA[ze]“.¹⁵

Téměř totožný motiv datovaný nápisovou páskou do roku 1564 je v kolorované podobě vyobrazen na cechovní korouhvi z roku 1791. Jedná se o olejomalbu na plátně vsazenou do bílého hedvábí. Mlynářský znak na modrém štítě je nesen dvěma zlatými gryfy a andělem, pod jehož křídly sedí Adam a Eva. Také v tomto případě se jedná o znak Starého Města pražského doplněný palečným kolem a také nápisovou páskou, podle níž jde o znak pražských mlynářů z roku 1564.¹⁶ Na rubové straně korouhve je zachycen patron mlynářů sv. Senanus klečící na břehu potoka u oltáře obklopený mlecím kamenem, dvěma pytlí a sítím. V pozadí se nachází vodní mlýn. Výjev doprovází nápis „S. SENANUS. MOLITOR / Przidam Obilý a Rozmnožim ge“.

Typáři nesoucími popsaný pečetní obraz byly ověřovány všechny dokumenty vzešlé z činnosti pražského mlynářského cechu od konce 16. století až do jeho faktického zániku v roce 1859.¹⁷ V závislosti na typu písemnosti se lišila pouze velikost pečeti a způsob zpečetění. Pergamenové listiny, jimiž zemští mlynáři udělovali své artikule venkovským cechům,¹⁸ byly opatřovány přivěšenou pečetí o průměru 50,8 mm zasazenou do ochranné voskové misky.¹⁹ O poznání méně spektakulární podobu naproti tomu mají fedrovní listy, které sloužily jako doklad totožnosti vandrujícím tovaryšům. Pečeť má průměr 40 mm a k písemnosti je přitíštěná pod papírovou krytkou.²⁰

Cejchy přísežných zemských mlynářů

Podobnou funkci jako pečeti na cechovních listinách a listech plnily i tzv. normální

14 Srov. J. HRDLIČKA – J. JÁSEK – V. HRUBÝ, *Pět století*, s. 18–30.

15 Opis citován podle pečeti přivěšené k artikulím nymburského cechu mlynářů z r. 1660 (Státní okresní archiv Nymburk, fond Cech mlynářů a krupařů Nymburk, inv. č. 1).

16 INSIGNE COETUS / MOLITORUM PRAGENSIIUM A[nn]o 1564. Popis a vyobrazení M. LEHMANNOVÁ, *Řemesla v pořádku*, s. 66–67.

17 Stalo se tak vydáním nového živnostenského řádu (zákon č. 227/1859 ř. z.), který garantoval volný přístup ke všem živnostem každému svéprávnému občanovi.

18 Nejstarší známý doklad této praxe představuje list z r. 1538, v němž staroměstská rada napomíná Českobudějovické, že se tamní mlynáři a tovaryši mají stejně jako jiní mlynáři v království řídit pořádkem pražských mlynářů (Archiv hlavního města Prahy /dále jen AMP/, Sběrka rukopisů, sign. 3012, fol. 256r–257r). Z průběhu 17. století se pak v pamětních knihách zemských přísežných mlynářů dochovala řada opisů žádostí venkovských cechů o udělení artikulí. Např. tamtéž, sign. 3014, fol. 6v–7r (Tábor), 17rv (Kolín), 51v–63v (Prachatice), 71v–75r (Netolice), 76r–77r (Brandýs nad Labem), 85r–90v (Vodňany), 140r–148r (Unhošť), 157v–159r (Domažlice).

19 AMP, Sběrka pergamenových listin, sign. PGL II–102, listina z 8. 2. 1610, již přísežní zemští mlynáři dávají své artikule kouřimským mlynářům. Opis pečeti je kvůli mechanickému poškození z větší části nečitelný.

20 Např. AMP, Cech mlynářů Praha, sign. H II 14, kart. 30, fedrovní list Mikuláše Hanzlíka z Prahy z 12. 9. 1777.

znamení či cejchy²¹ zarážené v blízkosti mlýnů. Tyto výškové značky jednak určovaly bod, od něhož se odečítala povolená výška vodní hladiny, jednak symbolizovaly autoritu přísežných mlynářů, kteří dohlíželi na dodržování stanovené míry. Podle dochovaných záznamů v pamětních knihách pražského mlynářského cechu měly cejchy zpravidla²² podobu dřevěného kůlu opatřeného měděnou destičkou. Přísežní mlynáři pověřeni cejchováním je obvykle osazovali přímo do konstrukce jezu či mlýnské budovy nebo na přilehlý břeh. Z pramenů je zřejmé, že kovová destička nesla nějaký symbol, který měl zabránit případnému zfalšování značky.²³ Pisatelé relací ovšem zpravidla věnovali mnohem větší pozornost samotnému umístění cejchu ve vztahu k jezu a stavidlům než jeho konkrétnímu vzhledu.

Z dochovaných popisů vyplývá, že cejchy byly symbolicky zaštitěny autoritou samotného panovníka. Vzhledem ke značné lakoničnosti zpráv však není jasné, jakou formou byla tato skutečnost vyjádřena. Jako příklad lze uvést listinu z roku 1747 referující o ohledání žateckých mlýnů,²⁴ během něhož bylo nařízeno, „aby u každého toho mlejna cejch, neb vodní cinosura s znamením kralovským na měděným platu se ubila“. Na základě mladších zpráv se zdá, že by se mohlo jednat o panovníkovy iniciály. V relaci o výchozu přísežných mlynářů do Berouna uskutečněném v roce 1779²⁵ se tak v pasáži pojednávající o osazení nového normálu výslovně říká: „Pročež vedle tamního starého cejchu nový kůl vraziti nechavše, plát starý pod jménem Jejich Cís. Milosti Leopolda I. ze starého kolu sejmuli a na novej kůl o 4,5 coulu vejše scejchovali [...]“²⁶

Bližší představu o tom, jak asi značky zarážené pražskými mlynáři vypadaly, si můžeme udělat díky jiné relaci, pojednávající o položení nového prahu u mlýna nad Karlovým mostem. Opis zprávy sepsané přísežnými mlynáři roku 1629 se dochoval v jedné z pamětních knih pražského mlynářského cechu.²⁷ A to včetně jednoduchého náčrtu značky, která byla u mlýna při této příležitosti umístěna. Kůl byl opatřen destičkou neznámých rozměrů, jejíž lícová strana nesla iniciály panovníka, datum osazení, jméno staroměstského purkmistra a znak Starého Města pražského. Na rubové straně pak byla vyryta jména majitele mlýna, městských úředníků a představitelů mlynářského cechu, kteří se úkonu zúčastnili.

Na první pohled překvapující absence tradičních cechovních symbolů má jednoduché vysvětlení. Navzdory velkému množství zpráv o kontrolách prováděných

21 Kromě těchto výrazů se v raně novověkých pramenech objevuje také termín cinosura a od druhé poloviny 19. století označení normál nebo fix.

22 Jsou ovšem známy také případy, kdy byla výšková značka vysekána do skály nacházející se poblíž jezu (AMP, Sběrka papírových listin, sign. PPL I–571/37, listina ze 7. 7. 1747, vč. plánu s vyznačením příslušného místa) nebo byla nahrazena obyčejným hřebem (Roman CIKHART, *Paměti mlýna Veseých v Táboře*, Tábor 1946, s. 3).

23 Že k takovým případům čas od času docházelo, dokládá relace z r. 1602, podle níž si tábořský mlynář Václav Straka nechal zhotovit nový cejch od místního kováře (AMP, Sběrka rukopisů, sign. 3012, fol. 42rv).

24 AMP, Sběrka papírových listin, sign. PPL I–571/36, listina z 6. 7. 1747.

25 Tamtéž, sign. PPL I–571/57, listina z 11. 6. 1779.

26 Texty byly transkribovány podle Ivan ŠTOVIČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002, s. 53–56.

27 Srov. AMP, Sběrka rukopisů, sign. 1833, fol. 74rv.

Zaslauneho panowanj G. M. Frantiska I.
 Czarě Ruského, a Krale Českého a. l. d. a. l. d.
 I. Ex. Karla Chotka, hraběte & Chetkova, a věcnjha
 nejvyššjho Purkrabjho w Kralowstwj Českem, a
 Petra Schpörila Gs. Kral. appel. rady, a Mistanosty
 hlawnjho města Prahy, a Pavla Šrobacha Gs.
 rady, a nejvyššjho Rjch. diltelawneho Gs. Kral.
 stawecjho řízení Zemského w Kralowstwj Českem.
 Zasazen gšt. Cjch. při mlýnech Helmových w dčowem městě Praze
 skem u přítomnosti P. P. Komisařů sloma ustanowených:
 Antojna Kadlček, místecjho rády blažjho Kral. města Prahy,
 Martina Šolhausa Gs. K. vědoměří z Zemského stavitel. řizny,
 Jana Raabera přísaznjho zeměměřice, a aut. dělnjka sloně obě. Praze,
 Františka Klitwec, a přalnjho staršjho přísaznjho Mlynář. Pražskje
 Emanuile Holleca, přísaznjho mlynář. Pražskje,
 a za ukladnjku těchto mlýnů Helmových: Kaspara Engelmaijra
 Jiřjha Šaršca, Vincenc. Dyřca, Barbora Šeršjnowa, Klenca, Nováka,
 a Julusa Gřupšje, Woltchea, Zedera obrzitelu Wělechy.
 Roku 1832.
 v Mělněm náběhu.

Obrázek 4 – Náčrtek licové strany cejchu, 1629 (AMP, Sbirka rukopisů, sign. 1833, fol. 74v).

Obrázek 5 – Text vyrytý na cejchu osazeném r. 1832 u Helmových mlýnů v Praze (AMP, MHMP I., Hlavní spisovna, sign. B 1/4, kart. 1091).

přísežnými mlynáři nebyl dohled nad jezy a mlýny nikdy čistě vnitrocechovní záležitostí. Tato pravomoc byla starším staroměstského mlynářského cechu udělena v roce 1340 sérií listin vydaných Janem Lucemburským, jeho synem Karlem (tehdy markrabětem moravským) a Starým Městem pražským.²⁸ Původně se jednalo o pomocný orgán staroměstské rady sestávající ze čtyř pražských konšelů a čtyř mlynářských mistrů. Mlynáři jako odborníci na vodní stavby prováděli ohledání sporných jezů a navrhovali nápravná opatření. Rozhodovací pravomoc ovšem spočívala v rukou představitelů městské obce. Rada Starého Města pražského vysílala na podnět těch, jimž jezy způsobily nějaké škody, přísežné mlynáře k šetření a na základě jejich dobrozdání pak svěřícím se stranám oznamovala rozhodnutí a také ukládala tresty.

Během následujících století se ovšem ze staroměstského cechu vyvinul zemský cech sdružující všechny mlynáře v Českém království²⁹ a orgán, jehož pravomoc byla původně omezena výhradně na Prahu, tak začal řešit spory o držení vody i za hranicemi pražského souměstí.³⁰ Počátkem 17. století pak začali být přísežní zemští mlynáři dokonce pověřováni šetřeními souvisejícími se zamýšleným splavněním Vltavy a zemský sněm jednal o zahrnutí „mlynářského soudu“ do zemského zřízení. Tento záměr nakonec kvůli odporu Starého Města pražského nebyl uskutečněn. Z výše řečeného ovšem jasně vyplývá, že „přísežní zemští mlynáři v městech pražských“, jak byla na přelomu 16. a 17. století komise označována, byli v očích svých současníků něčím na pomezí mezi cechovní, městskou a zemskou institucí.³¹ A právě tato nevyhraněná pozice úřadu je klíčem k symbolice použité na cejchu z roku 1629.

Změnám ovšem nepodléhaly pouze kompetence přísežných zemských mlynářů, ale také vzhled jimi zarážených výškových značek. Když byl v roce 1832 osazován cejch u Helmových mlýnů v Praze, nebyl již na měděnou destičku vyryt městský znak, nýbrž pamětní nápis. V textu, který se dochoval v několika opisech, jsou nejdříve jmenovány osoby, které tento úkon zaštitily svou autoritou – počínaje císařem přes jeho oficiálního zástupce v Českém království (nejvyšší purkrabí Českého království) až po nejvyššího představitele městské (pražský purkmistr) a zemské správy. Po nich následují osoby, které se vlastního osazení cejchu osobně zúčastnily – kromě majitelů dotčených mlýnů se jednalo především o členy komise, do níž byli delegováni zástupci pražského magistrátu a zemského stavebního ředitelství, dále přísežný zeměměřič a dva starší pražského mlynářského cechu. Jména všech

28 *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, IV*, (ed.) Josef EMLER, Pragae 1892, s. 309, č. 782; s. 327, č. 839; s. 330, č. 846.

29 Viz zmínka v úvodu a v 1. artikulu nejstarších dochovaných statut pražských mlynářů z r. 1601 (např. AMP, Sbirka rukopisů, sign. 2860, fol. 2rv).

30 Přísežní zemští mlynáři podnikali výchozy zásadně na základě žádosti některé ze sporných stran, které také hradily veškeré s tím spojené náklady. Rozsah území, na němž svou pravomoc aktivně vykonávali, tak lze určit pouze na základě relací dochovaných v jejich pamětních knihách. Podle dosavadních zjištění se jednalo zhruba o oblast vymezenou městy Podbořany, Žatec, Most, Litoměřice, Turnov, Jičín, Hradec Králové, Chrudim, Nasavrky, Havlíčkův Brod, České Budějovice, Vodňany, Sušice, Klatovy a Stříbro.

31 Jarmila JILKOVÁ, *Pražští zemští přísežní mlynáři a jejich pamětní kniha z let 1593–1628*, Diplomová práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1988, s. 25–51.

zmíněných osob, včetně jejich titulů a funkcí, vydala na celkem 22 řádků a zdá se být stěží uvěřitelné, že by celý text mohl být vyryt na jednu drobnou destičku o rozměrech několika centimetrů.³²

Vzhled cejchů osazovaných na pražské jezy v druhé polovině 19. století je naproti tomu velmi jednoduchý. Jejich podoba se zcela oprostila od jakýchkoli odkazů na instituce konající dozor nad vodotečemi. Vrchní destička tak nenese ani městský znak, ani jména pověřených úředníků, ale pouze rok, případně denní datum osazení. Jako například cejch, který byl v roce 1852 umístěn do zdi poblíž Šítkovských mlýnů,³³ nebo výšková značka ubitá v roce 1865 při opravách požárem poškozeného Šítkovského jezu (18 30/6 65).³⁴

Dobové proměny estetických měřítek přitom měly na podobu cejchů pouze minimální vliv. Rozhodujícím faktorem byly změny v pojetí vlastnických práv k vodotečím a s nimi související vývoj předpisů upravujících stavební a policejní dozor nad vodními stavbami. Zatímco v pozdním středověku a raném novověku tyto záležitosti spadaly do jurisdikce majitelů příslušných pozemků (tj. místních vrchností či městských obcí), kteří se zpravidla spoléhali na dobrozdání mlynářských mistrů. S nástupem splavňovacích prací na Vltavě na počátku 17. století do této kompetence stále více zasahoval panovník a jemu podléhající centrální úřady (především česká komora).³⁵ Tento vývoj vyvrcholil vydáním navigačního patentu v roce 1777, který prohlásil všechny splavné řeky za majetek státu a dozor nad vodními stavbami přikl vrchnímu stavebnímu ředitelství a krajským inženýrům.³⁶ Na území Prahy sice mlynáři část svých někdejších kompetencí podřel jako hydraulici³⁷ a přísežní odhadci³⁸ ve službách pražského magistrátu, ale

32 Samotný cejch se nedochoval, jeho popis viz AMP, Magistrát hlavního města Prahy I. (dále jen MHMP I.), Hlavní spisovna, man. 1865–1870, sign. B 1/4, kart. 1091, žádost o osazení kontrolního cejchu k Helmovým mlýnům z r. 1836.

33 Cejch je součástí expozice Muzea pražského vodárenství v Praze-Podolí. Za upozornění na tento předmět děkuji Jaroslavu Jáskovi.

34 Srov. AMP, MHMP I., Hlavní spisovna, man. 1865–1870, sign. B 30/45a, kart. B 246, protokol o osazení cejchu u Šítkovských mlýnů z 27. 7. 1865.

35 K vývoji kompetencí přísežných mlynářů srov. Martina MAŘIKOVÁ, *Die umstrittene Kompetenz der geschworenen Müller in Prag: böhmische Wasserbauexperten vom Mittelalter bis in die Neuzeit*, in: Martin BAUCH – Birte FÖRSTER (ed.), *Wasserinfrastrukturen und Macht. Politisch-soziale Dimensionen technischer Systeme von der Antike bis zur Gegenwart*, München 2014 (= *Historische Zeitschrift*, Beiheft 63), s. 165–185.

36 AMP, MHMP I., Judiciál, man. 1842–1846, sign. VII/41, kart. 47. Srov. také Martin EBEL, *Dějiny českého stavebního práva*, Praha 2007, s. 101–102.

37 Funkce hydraulika, který měl v rámci městského stavebního úřadu na starosti jezy, mlýny a vodárny, byla po reformě pražské samosprávy v r. 1784 jedinou připomínkou někdejší role přísežných zemských mlynářů. Až do jejího zrušení v r. 1822 byla tato pozice obsazována výhradně pražskými mlynářskými mistry. Srov. *Kaiserlich königlicher Schematismus für das Königreich Böhmen auf das gemeine Jahr 1800–1830*, Prag [1799–1829]; AMP, Sbirka papírových listin, sign. PPL V–1934, listina z 10. 8. 1786; Tamtéž, MHMP I., Stadtamt, sign. 2, kart. 1; Tamtéž, MHMP I., Hlavní spisovna, man. 1817–1821, sign. A 20/3, kart. 194; man. 1807–1811, sign. A 47/259, kart. 86.

38 AMP, MHMP I., Hlavní spisovna, man. 1807–1811, sign. A 47/3271, kart. 109; sign. A 47/3387, kart. 111; sign. A 47/3753, kart. 115; AMP, MHMP I., Judiciál, man. 1837–1841, sign. VII 13/57, kart. 103; man. 1847–1849, sign. VII 13/13, kart. 117.

i z této agendy byli postupně vytlačováni odborníky vzešlými z pražské techniky.³⁹

Měnící se podoba cejchů tak symbolicky odráží vývoj, který se na poli dozoru nad vodními stavbami během sledovaného období odehrál. Původně výlučně pražská instituce rozšířila během 16. století svůj záběr na území celého Českého království a současně byla chápána jako rozhodující činitel v oblasti sporů o držení vody. Ruku v ruce se silícím důrazem na odstraňování překážek bránících plavbě však stále více pravomocí přecházelo na centrální úřady a představení zemského mlynářského cechu se postupně proměnili v pouhé poradce splavňovacích komisí a stavebních úřadů.⁴⁰

---

39 Guberniální dekret z 13. 4. 1820 předepisoval pro uchazeče o místa u stavebních úřadů odborné vzdělání v matematice, geometrii, geografii a kreslení plánů doložené zkouškou (M. EBEL, *Dějiny českého stavebního práva*, s. 112–113).

40 Josef HONS, *Vodní cesta vltavská v mapách a plánech. Údobí nástupu vědy v 18. století*, Dějiny věd a techniky 5/4, 1972, s. 202–220; Miroslav HUBERT, *Dějiny plavby v Čechách I*, Děčín 1996, s. 48–51.